

פרק יום טוב

מתניתין:

ב-10 א. יום טוב שחל להיות ערב שבת —

לא יבשל בתחלה, לא יהיה עיקר יעוד בישולו להכין מיום טוב לשבת.

אבל, אלא מבשל הוא את עיקר בישולו ליום טוב, ללא הערמה.

ואם הותר מבישולו — הותר לשבת.

והיתר זה הוא כשלעצמו, ללא הצורך להגיע לידי תקנת "עירוב תבשילין".

ב. זמי שרוצה לעשות את עיקר תבשילו ביום טוב לשבת:

הרי הוא עושה תבשיל לשם "ערוב תבשילין" מערב יום טוב, וסומך עליו, על עירוב התבשילין שהניח, כדי לבשל את עיקר בישולו מיום טוב לשבת.

ג. כיצד הוא עירוב תבשילין?

בית שמאי אומרים: שני תבשילין.

ובית הלל אומרים: דיו תבשיל אחד.

ושוין, מודים בית שמאי לבית הלל, בדג צלוי וביצה שעליו, הנצלית עם הדג, לאחר ש"טחים" אותה על הדג — שהן נחשבים לשני תבשילין, ויוצאים בהן ידי חובת

עירוב בשני תבשילין. למרות שהם צלויין יחד, ונאכלים כתבשיל אחד.

ד. ואם אכלו לעירוב ביום טוב לפני שבישל לשבת, או שאכד העירוב — לא יבשל עליו ביום טוב בתחלה לשבת.

ואם שייר ממנו כל שהוא — סומך עליו לבשל ביום טוב לשבת.

גמרא:

והוינן בה: מנא הני מילי? על מה הסמיכו חכמים את תקנת עירוב תבשילין, שמכוחה התירו לבשל מיום טוב לשבת?

אמר שמואל: סמכו חכמים על הא דאמר קרא [שמות כ] "זכור את יום השבת לקדשו" — ויש ללמוד מכאן, כ"אסמכתא" בלבד:

זכרהו, עשה זכר ליום השבת, מחמת יום אחר — שבא להשכיחו!

שאם חל יום טוב בערב שבת, ומרבה אז האדם בהכנת סעודת יום טוב, הוא עלול לשכוח מהשבת, ולא יניח לכבוד סעודת השבת כפי כבודה של השבת.

ולכן, משמע [כאסמכתא גרידא] מן הכתוב, כי יש לעשות זכר לשבת על ידי "עירוב תבשילין", שמכינים ומניחים את התבשיל

הזה דוקא לשבת, ולא אוכלים אותו ביום טוב. ומכח עירוב התבשילין, שהוא, כאמור, הכנה לסעודת שבת, זוכר האדם את השבת גם ביום טוב.

ולקמן תביא הגמרא ברייתא עם אסמכתא אחרת.

ועתה מבארת הגמרא: **מאי טעמא?** מהו הטעם שבאו חכמים לתקן "עירוב תבשילין"?

כי מדברי שמואל מתבארת רק האסמכתא לכך מן הכתוב, שיזכור האדם את השבת גם ביום טוב על ידי הכנת עירוב תבשילין, אך אין הפסוק עצמו עוסק בעירוב תבשילין, שאינו אלא תקנת חכמים, כי אם במצות זכירת היום על היין.

אך לא משתמע מהאסמכתא הזאת, האם טעם התקנה הוא מחמת כבוד השבת, או מחמת שמירת דין יום טוב, ותיקנו שיזכור את השבת, ומתוך כך יבוא לידי שמירת יום טוב, וכפי שיבואר להלן.

ונחלקו בטעם התקנה רבא ורב אשי.

אמר רבא: תיקנו חכמים עירוב תבשילין כדי שיברור לו אדם ביום טוב מנה יפה לשבת, ומנה יפה ליום טוב.

והיינו, חייבו חכמים לעשות עירוב תבשילין כדי שיזכור את השבת, ולא ישכח האדם ביום טוב את חובתו להכין סעודת שבת, אלא ידאג שתשאר יפה מנה מהתבשיל שהוא מבשל ביום טוב, גם לשבת.

רב אשי אמר: טעם התקנה אינו מחמת

כבוד השבת, אלא מחמת יום טוב, ותיקנו שיזכור האדם ביום טוב את השבת על ידי עירוב תבשילין, כדי שיאמרו האנשים:

אם אין אופין מיום טוב לשבת, אלא אם כן הניחו עירוב תבשילין, והיינו, שאין להתחיל בבישול לצורך השבת אלא אם התחילו לעסוק בהכנת צרכי השבת כבר מערב יום טוב [כי עירוב התבשילין הוא התחלת הכנת צרכי השבת מערב יום טוב].

אם כן, קל וחומר הוא שאין אופין מיום טוב לחול!

ומקשה הגמרא על דברי רבא ממשנתנו:

תנן: עושה תבשיל מערב יום טוב — וסומך עליו לשבת.

בשלמא לרב אשי, דאמר תיקנו עירוב תבשילין לכבוד יום טוב, כדי שיאמרו האנשים אם אין אופין את תחילת האפיה והבישול מיום טוב לשבת, אלא אם כן התחילו בבישול ובאפיה מערב יום טוב, בהכנת עירוב התבשילין — היינו, מובן הדבר, דרק מערב יום טוב — אין, יש להכין את עירוב התבשילין, שבכך תהיה הוכחה לאנשים שאין להתחיל את הבישול והאפיה לשבת ביום טוב.

אבל ביום טוב — לא יניח עירוב תבשילין, שהרי כל מהותו של עירוב התבשילין הוא להתחיל בבישול לשבת מערב יום טוב.

אלא לרבא, שתקנו חכמים עירוב תבשילים לכבוד השבת, כדי שלא ישכח לברור לו חלק יפה גם לשבת, מאי איריא מדוע דוקא יניח עירוב תבשילין מערב יום טוב? והרי

אפילו ביום טוב נמוי יכול לעשותו, לפני שמכין את הסעודה, כדי שיברור בו מנה יפה לשבת!

ומשינן: **אין הכי נמוי**, אכן לרבא היה מקום לומר שיניח את העירוב תבשילין ביום טוב עצמו. ומה שתיקנו שיכין את העירוב מערב יום טוב אינו **אלא גזרה, שמא יפשע** וישכח לערב ביום טוב מחמת טרדתו.

ומביאה עתה הגמרא את האסמכתא האחרת לעירוב תבשילין:

ותנא בכרייתא, מייתי לה, לאסמכתא של עירוב תבשילין, מהכא:

כתיב בפרשת בשלח [שמות טז]: **"את אשר תאפו אפו, ואת אשר תבשלו בשלו"** —

ונלמד מכפל הלשון "את אשר תאפו אפו", וכן "את אשר תבשלו בשלו":

מכאן אמר רבי אלעזר: אין אופין ביום טוב לשבת, אלא רק כתוספת על תחילת האפוי מערב יום טוב לשבת.

ואין מבשילין מיום טוב לשבת אלא כתוספת על המבושל מערב יום טוב לשבת.

מכאן סמכו חכמים לערובי תבשילין מן התורה.

תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב ביום טוב בבית המדרש ודורש לתלמידיו כל היום כולו בהלכות יום טוב.

בשעה שהיה יושב ודורש, **יצתה כת ראשונה של תלמידים כדי לסעוד בביתם** סעודת יום טוב.

אמר רבי אליעזר עליהם: הללו — בעלי

פטסין הם. שהכינו לעצמם חביות גדולות של יין לשתייה, ותאות השתייה מושכת אותם מלשמוע דברי תורה, ואינם מוכנים להיות יגיעים בה.

יצאה כת שניה.

אמר רבי אליעזר: הללו — בעלי חביות קטנות הם.

יצאה כת שלישית. אמר: הללו בעלי כדין שהם קטנים מחביות.

יצאה כת רביעית. אמר: הללו בעלי לגינין. כלי קיבול קטנים מכדים.

יצאה כת חמישית. אמר: הללו בעלי כוסות. התחילו **כת ששית לצאת.**

אמר רבי אליעזר עליהם: הללו בעלי מארה הם! שהם מקוללים עקב הריקון שהם עושים עתה בית המדרש, שגנאי לבית המדרש שמתרוקן עתה כל כך. והיה הדבר קשה בעיניו של רבי אליעזר.

נתן רבי אליעזר עיניו בתלמידים במבט של כעס!

התחילו **פניהם של התלמידים שנשארו, משתנין.** שנבהלו ממנו, אך היה זה בטעות, שהיו סבורים שנותן בהם את עיניו בכעס על שאינם הולכים לאכול סעודת יום טוב.

אמר להם: בני, לא לכם אני אומר זאת, שהללו בעלי מאירה הם.

אלא להללו שיצאו לפניכם. לפי שהם מניחים חי עולם לימוד תורה, ועוסקים בחיי שעה של אכילה ביום טוב.

בשעת פטירתן הפרדם ממנו, אמר להם רבי אליעזר את הפסוק בנחמיה [ח י']: "לכו אכלו משמנים, ושתו ממתקים, ושלחו מנות לאין נכון לו, כי קדוש היום לאדנינו. ואל תעצבו, כי חדות ה' היא מעזכם".

אמר מר בכרייתא: שמניחין חיי עולם ועופקין בחיי שעה.

והוינן בה: והא שמחת יום טוב — מצוה היא, ואיננה עיסוק ב"חיי שעה"?!?

ומשינינן: רבי אליעזר הולך לטעמיה, דאמר: שמחת יום טוב אינה מצוה של חובה, אלא מצוה של רשות.

דתניא, רבי אליעזר אומר: אין לו לאדם ביום טוב, אלא לקיים מצות שמחת יום טוב במשך כל היום, באחת משתי הצורות:

או שיהיה כל היום אוכל ושותה, ושמח באכילתו ובשתייתו.

או שיהיה יושב ושותה כל היום, ושמח בדברי תלמוד תורה.

רבי יהושע אומר: חלקהו ליום טוב: הציו לה', לבית הכנסת ולבית המדרש, וחציו לכם לאכילה ושתיה.

אמר רבי יוחנן: ושניהם — מקרא אחד דרשו.

כתוב אחד אומר [דברים טז] "עצרת — לה' אלהיך".

וכתוב אחד אומר [במדבר כט] "עצרת תהיה — לכם".

הא כיצד?

רבי אליעזר סבר: הבחירה של צורת השמחה היא בידי האדם, ויכול לעשות: או כולו לה', או כולו לכם.

ורבי יהושע סבר: מצות השמחה היא: חלקהו ליום טוב לשני חלקים, ושמח בו בשתי הצורות של שמחה — חציו לה', וחציו לכם.

ומבאר הגמרא את הפסוק בספר נחמיה המובא בכרייתא:

מאי "שלחו מנות לאין נכון לו"?

אמר רב חסדא: למי שלא הניח עירובי תבשילין, ואינו יכול להכין לשבת שאחר יום טוב.

איכא דאמרי: למי שלא היה לו להניח עירובי תבשילין היות והיה טרוד, כגון שאבדה לו אבידה וחזור אחריה למוצאה.

אבל מי שהיה לו להניח עירובי תבשילין, ולא הניח — פושע הוא, ואין לעזור לו.

ומאי כי "חדות ה' — היא מעזכם"?

אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בני! לוו עלי לצורך שמחת יום טוב, וקדשו קדושת היום, והאמינו כי, ואני פורע.

והיינו, כי השמחה שאתם שמחים בשביל ה' היא מעוזכם, שמכח זאת יעזור לכם ה' לפרוע את חובכם.

ואמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון: הרוצה שיתקיימו נכסיו — יטע בהן אדר שהוא אילן חשוב, ומתוך חשיבותו

הויזן מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה, שיכול להוציא עבורם הוצאה מרובה, כי כלל לא קצבו לו אותם לאותה שנה, אלא הכל לפי מה שרגיל להוציא עבורם, כך ממציאים לו משמים.

שאם פחת — פוחתין לו, ואם הוסיף — מוסיפין לו.

אמר רבי אבהו: מאי קראה, מהיכן יש ללמוד שקוצבים לאדם את השתכרות מזונותיו בתחילת השנה? —

[תהלים פא] **תקעו בחדש** [בחידוש הלבנה] תקיעת שופר, כאשר חידושה של הלבנה הוא בכסה [מכוסה] — **ליום הגנו**.

איזהו חג שהחדש שחידוש הלבנה "מתכסה" בו, שבמשך היום של ראש השנה אין הלבנה נראית בכל העולם אלא רק בחלק קטן ממנו, היות והיא "מכוסה" מעין רוב העולם בשעות שלפני המולד ולאחריו?

הוי אומר זה ראש השנה. כי בשאר החגים, כשמתמלאת הלבנה, היא נראית בכל העולם.

וכתיב בו בהמשך הפסוק "כי באותו החג, ראש השנה — חק [קיצוב המזונות] לישראל הוא. משפט לאלהי יעקב".

ומבאר הגמרא: **מאי, מהיכן משמע דהאי "חק" — לישנא דמזוני הוא?**

דכתיב [בראשית מז] ככהני פרעה: "ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה".

מר זוטרא אמר מהכא: [משלי ל] "הטריפני לחם חקי".

של האילן, הרי קיומו בתוך נכסיו מפרסם את בעלותו עליהם, שהכל יודעים שהמקום שבו גדל האדר שייך לו, ולא יבואו לתופשו כשיצא למדינת הים.

ואסמכתא לכך שאדר הוא לשון חוזק וקיום, מלשון הפסוק: **שנאמר [תהלים צג] "אדיר במרום ה'".**

אי נמי, "אדרא" — כשמייה, כמו שמפרשים האנשים את השם של האילן הזה הנקרא אדר.

כדאמרי אינשי: מאי משמעות שמו של האילן אדר, הנקרא בארמית אדרא? — דקיימא לדרי דרי. שהוא מתקיים לדורי דורות. ומכוח פרסומו שהוא גדל בנכסיו, יהיה להם קיום לדורות, לו ולירשיו.

תניא נמי הכי שאדר מחזיק את השדה לבעליו:

דתניא: שדה שיש בה אדר — אינה נגזלת, ואינה נחמסת מבעליה בכח [בתשלום], עקב פרסומה שהיא שייכת לבעליה.

ופירותיה משתמריין [עיינ שני פירושים ברש"י. ואחד מהם הוא, שכאן הכונה לעשב ולא לאילן, וריחו של העשב הזה מבריא את מזיקי התבואה].

א-טז **תני רב תחליפא, אחזה דרבנאי חוואה: אל**

לו לאדם לעשות הוצאה מרובה, היות וכל ההשתכרות של האדם עבור מזונותיו של אדם קצובים לו מתחילת השנה, בימי הדין, מראש השנה ועד יום הכפורים. ולא יוסיפו לו על מה שקצבו לו למזונותיו, ונמצא חסר ממון למזונותיו.